

UDC 930.85 (4—12)

YU ISSN 0350—7653

ACADEMIE SERBE DES SCIENCES ET DES ARTS

COMITE INTERACADEMIQUE DE BALKANOLOGIE
DU CONSEIL DES ACADEMIES DES SCIENCES ET DES ARTS
DE LA R.S.F.Y.
INSTITUT DES ETUDES BALKANIQUES

BALCANICA

ANNUAIRE DE L'INSTITUT DES ETUDES BALKANIQUES

XX

BELGRADE
1989

BALCANICA XX, Beograd 1989, 9—453.

АНТИЧКА БАЛКАНИСТИКА

(Античная балканистика, АНСССР, Институт славяноведения и

балканистики, Институт всеобщей истории, Москва 1987)

Најновији зборник *Античка балканистика* представља тематски наставак претходних публикација посвећених културној историји Балкана, а састављен је делом на основу материјала са симпозијума „Античка балканистика. Карпато-балканска област у дијакроничности“ (Москва 1984) који је Институт славистике и балканистике АНСССР организовао у сарадњи са Институтом свеопште историје и Институтом за археологију. Зборник доноси радове еминентних совјетских стручњака у области филологије, лингвистике, историје, фолклора, уметности и археологије карпато-балканског ареала.

Као и у својим претходним издањима, састављачи и аутори су настојали да наставе традицију междисциплинарног приступа проблемима језичке и етнокултурне историје овог поднебља, при чему главну особеност зборника представља његова филолошко-историјска усмереност.

Тематски је најразноврсније заступљена филологија која укључује радове из следећих области.

Античке лингвистике:

А. С. Бајун, *Трачко-анатолијске језичке везе у упоредно-историјској перспективи*. Текст доноси списак неких трачких речи из монографије А. Дечева *Die thrakischen Sprachreste*, Wien 1957, којима се допуњава број трачко-анатолијских изоглоса изаожен у студији Л. А. Гиндина *Древнейшая ономастика восточных Балкан* (глава IV), София 1981.

Л. А. Гиндин, *О статусу језика древних Македонаца*. На основу познатих лексичких сведочанстава забележених у античким изворима, аутор је покушао да расветли питање лингвистичког и етничког статуса старих Македонаца. Супротно мишљењу Р. Катићића, који је иначе крајње опрезно претпоставио да су стари

Македонци могли да буду хеленизовани варвари (у *Годишњаку XIII*, Центар за балканолошка испитивања, Сарајево 1976), он сматра да је то генетски несумњиво веома архаичан северногрчки дијалекат, док је ареално оригиналан језик централнобалканске области.

А. А. Молчанов, *Минојски језик: проблеми и чињенице*. Рад представља још један прилог индоевропској тези о минојском језику. Основа за такво тумачење лежи у чињеници да текстови још увек недешифраног линеарног писма А (иза којег се крије истина о минојском језику), по мишљењу аутора показују израито неиндоевропску фонетску структуру коју карактерише законито смењивање сугласника и самогласника у говорном низу. Пажња је такође посвећена и догрчкој лексици с намером да се у њој открију неиндоевропски слојеви. Међу таквим речима помиње се и *τιραννος* λ којој аутор види „егејски“ корен *tir-* „владар“ и упоређује га са етрурским теонимом *Turan*. Међутим, треба напоменути да В. Георгиев, један од главних представника теорије о индоевропском карактеру прагрчког и етрурског, управо ту реч тумачи као „пелазгијску“ образовану од индоевропског корена *k₁g- „глава“ која је семантички истоветна изворногрчком *κάρναος*, „главар“ (упор. грч. *κάρς*, „глава“).¹

В. А. Воробјев, *Индоевропско и неиндоевропско у грчкој медицинској терминологији*, разматра етимологију неких медицинских термина из Хипократовог дела, уз основни закључак да се речима индоевропског (тј. грчког) порекла именују спољашњи ор-

¹ В. Георгиев, *Исследования по сравнительно-историческому языкознанию*, Москва 1958, стр. 90, 103 (као потврду пелазгијског порекла библијских Финанцица, Георгиев наводи чак и назив њихове владарске титуле *Сарди* = *τιραννος*).

гани, као и они унутрашњи органи који су имали одређену улогу у гатањима и жртвеним обредима, док неиндоевропска лексика показује интересовање „догрчке“ медицине за структуру и функционисање човековог организма.

О. Н. Трубачов, *Indoarica у северном приобаљу Црног мора*. Текст говори о пореклу и значењу имена града *Κέρκυρα* који се помиње у једином олбијском декрету из III—II века пре н. е. (у каснијим римским изворима „*urbis Gerania*“, „ждралињи град“), а који се по ауторовом мишљењу може разложити на староиндијске облике *kank+uta*, тј. „чапља + прогнан“.

Овој групи радова припада и полемички текст А. А. Гицдина и В. А. Цимбурског *О Језеровском натпису и трачко-етрурским везама: тобожњи и прави проблеми* у коме се оштро критикује методски поступак њиховог колеге етимолога В. Е. Орела, помоћу којег је покушао да у познатом трачком натпису из Језерова открије неке етрурске елементе (објављено у часопису *Glotta*, 1984).

Два текста задиру у ширу индоевропску проблематику: В. В. Иванов, *Микенски и хомеровски назив сланог мора у светлу упоредне лингвистике*. Полазећи од неких особених старогрчких назива за море (микенског *ha-ro* и хомеровског *ἄλας*, пореклом од индоевропског **salos*, „со“, којима најближу паралелу представља праиранско **sara*, „море“) аутор је закључио да се за одређен број индоевропских дијалеката мора претпоставити овакав семантички развитак: 1. „со“ → 2. „слани водени простор“ → 3. „море“. Трећа, коначна етапа је најпотпуније изражена у грчко-аријском, а потврђују је и нека реликтна значења у другим индоевропским језицима као што су лат. *insula* „острво“ (тј. „у мору“), старорус. *сланъникъ*, „морски рибар“, итд.

В. А. Цимбурски, *Белерофонт и Белер*. Аутор коригује традиционалну етимологију имена ан-

тичког јунака Белерофонта која га, сагласно легенди о убиству змаја Белера, тумачи као „Белероубицу“. Указујући на неке варијанте овог имена као што је Белерофон, он истиче да би се оно могло тумачити и као „убица посредством Белера“.

Лингвистичко-филозофска концепција је заступљена у текстовима В. Н. Топорова и А. Ф. Лосева, с тим што први аутор приступа лингвистички једном филозофском појму, док се други практично креће само у границама филозофије.

У тексту *Појам границе и 'Ερος у платоновској перспективи*, В. Н. Топоров разматра неке етимолошке аспекте основних појмова из Платонове *Гозбе* на којима је саздана идеја о бестелесној љубави, као што је нпр. појам *границне области*, *πέραις* (коју досеже *Ερος* у својој жудњи за идеалном лепотом) у чијој се основи налази корен **per-* „кроз, преко“, а који у преводном облику даје име Еросовог оца *Πέρως*, „богатство, обиље“.

Текст А. Ф. Лосова *О једном античком термину који лежи у основи касније филозофије* усмерен је на тумачење чувеног античког филозофског термина *ἀρχή*, „начело, принцип“, који је по ауторовим речима прошао нарочито лоше у научној филологији за последњих сто година.

Четири текста се баве савременом балканолошком проблематиком. Прва два имају за тему упоредну дијалектологију, а друга два фолклор.

И. А. Калужскаја, *О могућности релативне хронологизације неких албанско-источнороманских лексичких подударности*. На основу етимолошких и историјско-фонетских критеријума извршена је хронолошка периодизација многих албанско-румунских лексичких подударности којима је заједничка црта алб. *th~r.ɫ/s*.

А. В. Куркина, *О проблему словеначко-западнословенских језичких веза*. Ауторка анализира три временски различита лексичка

слоја: 1. старе западно(јужно)словенско-балтичке изоглосе; 2. западнојужнословенско-севернословенске паралеле у творби речи настале до распада прасловенског језика; 3. изразите словеначко-чешко-словачке изолексе које су већином лексичко-творбене иновације позноправословенског периода.

У тексту Т. Н. Свешникове *Календар „вучјих дана“ код Румуна* се у виду речника излаже фолклорни календар црквених празника чије празновање штити људе и стоку од вукова и вукодлака, што по свему судећи представља посредан одраз старог и веома великог култа вука код балканских Романа.

Т. В. Цивјан, *Мотив суда/спора цвећа у балканском фолклору и „одористички код“ у античкој традицији*. На примеру мотива суда или спора цветова око њихове главне фолклорне функције — мириса — изложен је систем кодирања диференцијалних ознака цветова као што је нпр. *мирисан / безмирисан (смадан)*, а такође и основне врсте кодова који се користе у митолошком моделу света, а у вези су с хербаријем, као што су нпр. *сунце / ветар (кшиша)* супротстављени по опозицији *давати / одузимати мирис*.

Археолошки текстови су засновани на материјалу из северног приобаља Црног мора које је у старом веку представљало најсевернију тачку до које је дошла хеленска култура.

Ј. Г. Виноградов, *Дикастова таблица из Ермитажа*. Говорећи о пореклу грчког пинакиона (таблице судије „дикаста“) из III века пре н.е., аутор на основу историјских и археографских података закључује да је можда реч о табlici олбијског дикастерија пошто је таква врста политичког живота у то доба била присутна још само у грчким црноморским колонијама.

Д. С. Рајевски, *Хеленски ликовни споменици у култури Тракије и Скитије*. Аутор говори о три серије хеленског извоза умет-

ничких предмета у Тракију и Скитију које обједињују чињеница да су се обреле на „варварској периферији“ античког света и од њега попримиле значајан културни утицај.

Текст С. Ј. Саприкина *Два натписа на опеци са херсонског имања* говори о два хеленска поетска натписа на комаду опеке из III—II века пре н.е. која је 1979. пронађена у Херсону.

Е. Н. Черних је у тексту *Протоиндоевропљани у систему Циркумпонтијске провинције* из перспективе археолошких података подвргао критичкој анализи најновију теорију о прапостојбини Индоевропљана изложену у великој студији Т. В. Гамкрелидзеа и В. В. Иванова (*Индоевропейский язык и индоевропейцы*, I—II, Тбилиси 1984) по којима се она налази у области северне Месопотамије, источне Анатолије и Закавказја. Указујући на то да се културно-археолошка налазишта ове области (као што су културе бронзаног доба типа Халеф и Шулавери-Шомутепе) никако не слажу с реконструисаним праиндоевропским лексичким фондом (нпр. нема трагова доместикације коња, а основа његовог имена —*ekios је праиндоевропска), аутор се враћа старој претпоставци о северно-црноморској прадомовини Индоевропљана.

В. П. Јаљенко у тексту *Неколико грчких и један „сарматски“ натпис с Березања* даје опис извесног броја натписа из IV века н.е. које сачињавају две посвете Ахилу, 14 амајлија и један натпис на кости записан „сарматским“ писмом.

Историјска тематика је заступљена следећим радовима:

О. Б. Иванова, *О питању етнополитичке ситуације у Солунској области почетком 80-их година VII века*. Излагање о етнополитичким приликама у Солунској области у наведеном периоду, ауторка је конкретизовала у три питања која проистичу из тумачења пете главе II књиге Чуда

св. Димитрија Солунског која гори о збивањима између 682. и 684. године.

Текст А. И. Иванчика *О Кимерцима Аристеја Проконеског* има изразит интердисциплиниран, историјско-филолошки карактер. Како сам каже, аутор је имао за циљ да изврши реконструкцију једног фрагмента из поеме „Аримаспеја“ Аристеја Проконеског забележеног у IV књизи *Херодотове историје* (IV, 13) у коме се каже да „Кимерци, који живе на обалама јужног мора, напуштају своју земљу гоњени Скитима“. На крају је закључио да је реч о историјском пресељењу (прогону) Кимераца из Киликије у Кападокију, о чему сведочи име овога краја у познојерменској традицији — *Гамирк*.

Е. П. Наумов, *Менандар и најезда „варвара“ у другој половини VI в.* Аутор разматра неке етносоцијалне термине византијског историчара Менандра Про-

тектора који су од битног значаја за разумевање етничких кретања у јужнодунавским провинцијама византијске империје у раздобљу између 559. и 582. године, подвргавши критици нека досадашња тумачења Менандрових термина *ἔθνος*, „народ“, *φῶλον*, „племе“, и *πατρίς*, „отаџбина“.

На крају, И. А. Левинскаја је у тексту *Култ θεός ὑψιστός на Босфору (О питању утицаја Сабазиевог култа)* размотрила природу доминантног религијског утицаја у култу θεός ὑψιστός, „Свевишњи бог“, који је између I и III века н.е. оставио многобројне трагове у Горгипији, Пантикапеји и Танаису, па супротно већини мишљења о синкретичком јудео-паганском обележју овога култа одбацила могућност такве симбиозе, уз напомену да коришћење заједничког симболичког језика још увек не говори и о стварању општег култа.

Вања Станишић

СТАРИНА НОВАК И ЊЕГОВО ДОБА

Зборник радова, Балканолошки институт САНУ, Посебна издања, књ. 35, Београд 1988, 258 стр; уредник академик Р. Самарџић, секретар редакције Љубинко Раденковић

Балканолошки институт САНУ издао је под уредништвом академика Р. Самарџића и секретара ове публикације Љ. Раденковића зборник радова под насловом *Старина Новак и његово доба*. Издање ове публикације су поред РЗНС финансирали Самоуправна интересна заједница културе СО Мајданпек и Историјски архив Крајине, Пореча и Кључа у Неготину. Већ сама идеја о одржавању овог скупа и окупљању врских познавалаца ове проблематике, довољно говори о значају подухвата. Реферати који су саопштени на скупу и објављени у овом зборнику приказују један лик из народне традиције који

је са историјске тачке гледишта био мање осветљен, иако доиро познат у усменом стваралаштву свих балканских народа.

Циљ скупа био је да се осветли једно мање проучено раздобље наше прошлости које обухвата крај XVI и почетак XVII века. Ово раздобље је имало шири друштвено-историјски значај па је, разумљиво, бројан и тим вредних истраживача који су, сваки на свој начин, дали прилог сагледавању догађаја у раздобљу од 1590. до 1614. године. Међу овим збивањима су значајнији сукоби код Сиска, разура Милешеве, спаљивање тела св. Саве, устанак у Банату, догађаји око Клаиса и